

dualne usode, ki ostajajo enakovredne, ne glede na čas, v katerem se izpolnijo.

Zdi se, da v Karamazovih ideja še ni našla svoje ustrezne forme; drama se nekako vrača k ludizmu, (celo brivec, element Norcev, se tukaj spet pojavi precej ludistično). Junaki ne živijo v svoji osebnosti, individualni popolnosti, ampak ostajajo precej neizraziti, shematizirani nosilci pojavov, tekst ostaja deklarativen, brez izrazite individualne čutne vsebine, ki je osnovna oblika Jovanovičevega osrednjega in verjetno tudi v zadnjih letih jugoslovanskega osrednjega gledališkega teksta, Osvoboditev Skopja. Ali pa osrednjega gledališkega dogodka? — Dejstvo, da so Osvoboditev Skopja skoraj hkrati uprizorili v treh velikih jugoslovanskih gledališčih, v Zagrebu (Ristić), v Ljubljani (Georgijevski) in v Skopju (Unkovski) z velikim uspehom, kaže na misel, ki sem jo želela še posebej poudariti: mislim, da pomen Jovanoviča ni toliko v gledaliških tekstih kot dramski literaturi, saj le-ta včasih učinkuje kot scenarij. Mislim, da je osrednja vloga in pomen Jovanoviča na odriških deskah samih, kjer se že vrsto let postavlja v ospredje kot nebrzdani, strastni iskalec resnice gledališča, kot borec za njegovo živost, aktualnost, izzivalnost. Najsi bodo to njegovi teksti v lastni režiji ali v postavitvi podobno čutečih režiserjev, ali pa naj gre za tekste Cankarja, Schillerja, Šeliga in drugih, vedno je tu navzoča eruptivna erotika gledališkega dogodka.

Kolikor so njegova dela lahko tendenciozna, nekontrolirana erupcija vseh možnih zmesi, vprašljivo kritična, za nekatere neetična in predrzna, so vendarle poštena v svojih neustavljivih prizadevanjih za živim gledališčem, ki nas potegne v svoj magični krog z izzivom in spektaklom gledaliških možnosti. Njegovi literaturi bo verjetno sodil čas, sodobnost pa ni mogla hladnokrvno in nezainteresirano mimo nobene njegovega gledališkega dogodka.

Barbara Habič

JANKO KOS, MORFOLOGIJA LITERARNEGA DELA

J. Kos v petnajstem zvezku Literarnega leksikona* obravnava eno izmed področij sodobne literarne teorije — morfologijo ali oblikoslovje. »Po razdelitvi, ki jo je uveljavil A. Ocvirk v svoji Literarni teoriji (1978), bi spadala v okvir poetike, saj med nalogami poetike Ocvirk omenja tudi morfološko analizo literarnih del s kompozicijskimi vprašanji« (str. 6).

Iz drugačne razdelitve literarne teorije, ki jo je opravil J. Kos uvodoma, sledi, da spadajo v okvir moderne literarne teorije ob morfologiji še naslednje discipline: ontologija literarnega dela, ki jo zanima način obstajanja literarnih stvaritev: fenomenologija, katere predmet je bistvo umetniškega dela; aksiologija pa preučuje vrednote in vrednotenje literarne umetnine. Na nastanek in razvoj teh vej literarne teorije so vplivali novi filozofski in znanstveni tokovi, npr. ontologija, strukturalizem, estetika recepcije, ki jih predstavljajo Martin Heidegger, Roman Ingarden, Roman Jakobson, Jurij Lotman, Ferdinand de Saussure, Robert Jauss in drugi.

Bistveno in najznačilnejše v Kosovem zvezku o morfologiji literarnega dela je to, da ločuje med notranjo in zunanjo formo. Delitev na ti dve kategoriji oz. poskusi takšne klasifikacije so se pojavljali že prej (Shatesbury, Ermatinger, Walzel), vendar nejasno, pomanjkljivo in za sodobno literaturno vedo nesprijemljivo. Ta takšno delitev ne zavrača, pač pa uvaja novo razmerje med njima, ki je enako variabilnosti oz. invariabilnosti, kar pomeni, da se zunanja forma lahko spre-

* Janko Kos, Morfologija literarnega dela, Literarni leksikon, 15. zvezek. Opremil Jože Brumen. 103 str. Ureja uredniški kolegij: Darko Dolinar, Janko Kos, Majda Stanovnik, Drago Šega. Glavni urednik Janko Kos. Edicijo zasnoval Anton Ocvirk.

minja, ne da bi se s tem spremenila tudi njena notranja forma. Spreminjajo se lahko zunanja zgradba, zunanji stil in zunanji ritem, ne da bi vplivali na notranjo zgradbo, notranji stil in notranji ritem.

Notranja zgradba literarnega dela je povezana s pojmi: motiv, tema, lirski, epski, dramski subjekt. Glede na dejstvo, da je do najustrežnejših rezultatov pri definiciji in ločevanju med motivom in temo prišla nemška literarna veda (Kayser, Frenzel), se J. Kos opira na ta spoznanja, hkrati jih pa dopolnjuje in popravlja, kajti niso popolna in nemalokrat povzročajo nejasnost ter zmedo. Po Kosu so bistveni kriteriji v zvezi z motivi in temami snovno-materialni, idejno-racionalni in afektivno-emocionalni elementi, ki jih zasledimo v notranji zgradbi, s tem da motivom pripadajo večinoma snovno-materialne lastnosti v obliki konkretne realnosti: liki, dogodki, osebami. Nasprotno pa je tema sestavljena iz idejno-racionalnih in afektivno-emocionalnih sestavin. Vendar se s tem zapleteno vprašanje o motivih in temah ne konča, temveč se nadaljuje z vprašanji, kot so: Kdaj se motiv in tema izenačita? Kako je z motivi in temami v modernizmu? Kakšna je povezanost več motivov in tem? Vsa ta in druga vprašanja rešuje Kos problemsko in znanstveno, kakor to zahtevata zasnova in raven Literarnega leksikona.

Ob motivih in temah je tu še snov, ki povzroča veliko nejasnosti. Zato Kos preširok pojem snovi, ki ji je pripadal v nemški literarni vedi, deli na troje pomenov: snov kot zunajliterarno gradivo, jezik kot gradivo literarnega dela, snov kot znotrajliterarno kategorijo.

Notranji stil je druga kategorija notranje forme, označujejo ga izrazi: liričnost, epičnost, dramatičnost, refleksivnost, dekorativnost, ornamentalnost, patetičnost in podobno. (Govorimo o lirski drami, patetični pesmi...). Kos opozarja, da se je notranjemu stilu

temeljito posvečal Emil Staiger ter govoril o lirčnosti, epičnosti in dramatičnosti, s čimer je hotel ovreči tradicionalno delitev na liriko, epiko in dramatiko. Sicer je bila teorija o notranjem stilu deležna vseskozi številnih kritik, češ da je preveč spekulativna. Skeptičnost se je ohranila vse do danes, saj jo številni literarni zgodovinarji kategorično zavračajo.

Tretja sestavina notranje forme je notranji ritem. V vsakem literarnem delu lahko opazujemo vrh, zaviranje, pospešitev dogajanja, pa tudi stopnjevanje, upadanje itd.

Prva od teh ravni v zunanji formi je zunanja zgradba, tj. razvrstitev kitic, število verzov, poglavij, dramskih prizorov. Vse to je variabilno, lahko se spreminja, notranja forma pa ostane kljub temu enaka.

Zunanji stil razlaga J. Kos tako, da ga pravzaprav enači z jezikovnim stilom. Obstaja namreč več besednih možnosti za ubeseditev literarnega dela — pesmi, romana, drame... Sinonimni izrazi so lahko tako izbrani, da ne spremenijo notranjega stila, kaj šele vsebine. Medtem ko stilistiko zanima zvrstnost besed in jih deli na stilno zaznamovane in nezaznamovane, se literarna teorija ukvarja s tem, kako se v njih oblikuje razmerje med snovno-materialnimi, idejno-racionalnimi in afektivno-emocionalnimi sestavinami.

Končno je tu še zunanji ritem, ki ustreza ritmičnemu gibanju jezika, ki zaposluje verzno teorijo in zgodovino verznihi sistemov.

Sistematičnost, preglednost, usklajevanje mnenj, sprotno dokazovanje in preverjanje povedanega na številnih primerih iz domače in svetovne literature. To so značilnosti in hkrati odlike študije, ki ne bo ostala brez odmeva v strokovni in širši javnosti.

Imenskemu in stvarnemu kazalu je dodana še bibliografija, ki obsega osemindeset naslovov.

Slavo Šerc